

Yükseler, Zafer

Working Paper

Türkiye'nin Rekabet Gücündeki Gelişim (1997-2004)

Discussion Paper, No. 2005/1

Provided in Cooperation with:

Turkish Economic Association, Ankara

Suggested Citation: Yükseler, Zafer (2005) : Türkiye'nin Rekabet Gücündeki Gelişim (1997-2004), Discussion Paper, No. 2005/1, Turkish Economic Association, Ankara

This Version is available at:

<https://hdl.handle.net/10419/83271>

Standard-Nutzungsbedingungen:

Die Dokumente auf EconStor dürfen zu eigenen wissenschaftlichen Zwecken und zum Privatgebrauch gespeichert und kopiert werden.

Sie dürfen die Dokumente nicht für öffentliche oder kommerzielle Zwecke vervielfältigen, öffentlich ausstellen, öffentlich zugänglich machen, vertreiben oder anderweitig nutzen.

Sofern die Verfasser die Dokumente unter Open-Content-Lizenzen (insbesondere CC-Lizenzen) zur Verfügung gestellt haben sollten, gelten abweichend von diesen Nutzungsbedingungen die in der dort genannten Lizenz gewährten Nutzungsrechte.

Terms of use:

Documents in EconStor may be saved and copied for your personal and scholarly purposes.

You are not to copy documents for public or commercial purposes, to exhibit the documents publicly, to make them publicly available on the internet, or to distribute or otherwise use the documents in public.

If the documents have been made available under an Open Content Licence (especially Creative Commons Licences), you may exercise further usage rights as specified in the indicated licence.

TURKIYE EKONOMİ KURUMU

TARTIŞMA METNİ 2005/1

[http ://www.tek.org.tr](http://www.tek.org.tr)

Türkiye'nin Rekabet Gücündeki Gelişim (1997-2004 Dönemi)

Zafer Yükseler

Şubat, 2005

**TÜRKİYE'NİN REKABET GÜCÜNDEKİ GELİŞİM
(1997-2004 DÖNEMİ)**

**Zafer YÜKSELER
T.C.Merkez Bankası
Danışman**

(zafer.yukseler@tcmb.gov.tr)

10 Şubat 2005

İÇİNDEKİLER

1. Giriş	3
2. Veri Kaynakları	3
3. Yöntem	3
4. Döviz Kurlarındaki Gelişim	4
5. Fiyat Gelişmeleri	5
6. Büyüme, İstihdam ve İşgücü Verimliliğindeki Gelişmeler	6
7. Rekabet Gücü Endeksleri	8
a. Tüketici Fiyatları Bazlı Rekabet Gücü Endeksi	8
b. Toptan Eşya Fiyatları Bazlı Rekabet Gücü Endeksi	10
8. Ülkelerin Türkiye'nin Dış Ticareti İçindeki Payları	12
a. İhracat	12
b. İthalat	14
c. Dış Ticaret Dengesi ve İhracatın İthalatı Karşılama Oranları	15
d. Sektörler İtibariyle İhracat ve İthalat.....	17
9. Sonuç ve Değerlendirme	20
Kaynaklar	22

1. Giriş ¹ :

Dış ticaret ve sermaye hareketlerinin liberalleştirilmesi sonucunda, ekonomiler gittikçe daha açık hale gelmişlerdir. Bu durum, uluslararası piyasalarda ülke ekonomilerinin rekabet güçlerinin hangi yönde geliştiğinin yoğun olarak incelenmesini de gündeme getirmiştir. Ayrıca, 1990'lı yıllardan itibaren, özellikle gelişmekte olan piyasa ekonomilerinin sık sık krizlerle karşılaşması ve krizler sonrasında yaşanan döviz kuru ayarlamaları da rekabet gücü konusunu temel tartışma alanlarından birisi yapmıştır.

1997 yılında yaşanan Asya Krizi, başta Güneydoğu Asya Ülkeleri olmak üzere pek çok ülkenin döviz kurlarında ani dalgalanmaları da beraberinde getirmiştir. ABD dolarının son yıllarda hızlı değer kaybı da, uluslararası piyasalarda, ülkelerin rekabet güçlerini etkileyici önemli değişimlere neden olmaktadır. Türkiye'nin Asya Krizinin ardından, 1998 yılında Rusya Krizinden önemli ölçüde olumsuz etkilenmesi, 2000 yılında uygulanan kura dayalı istikrar programı sonrasında 2001 yılında yaşanan finansal kriz ve kriz sonrasında dalgalı kur rejimi uygulamasına geçilmesi, nominal ve reel kurlarda aşırı dalgalanmalar yaşanmasına neden olmuştur.

Bir ülkenin uluslararası piyasalarda rekabet gücünü, fiyat rekabeti ve yapısal unsurlar belirlemektedir. Fiyat rekabeti, reel kurlar, nispi pozisyon gelişmeleri, birim ücretler ve ihracat kar marjı ile ölçülmeye çalışılırken, yapısal unsurlar verimlilik, makroekonomik performans ile satış sonrası hizmetler ve uygun standartlar gibi niteliksel unsurlardan oluşmaktadır ².

Bu çalışmada, Türkiye'nin 15 ülkeye karşı nispi pozisyonundaki değişimi gösteren Rekabet Gücü Endeksi (RGE) hesaplanmaya çalışılacaktır. Ayrıca, ülkelerin işgücü verimliliğindeki gelişmeler de dikkate alınarak işgücü verimliliği ile düzeltilmiş Verimlilik Bazlı Rekabet Gücü Endeksi (RGE-LP) hesaplanacaktır.

2. Veri Kaynakları :

Türkiye dahil 16 ülke ile ilgili 1997-2004 dönemine ait veriler Uluslararası Para Fonu'nun "International Financial Statistics" adlı yayınının Kasım 2004 sayısından alınmıştır. 2004 yılına ait bilgiler, yılın ilk yarısına veya ilk üç çeyreğine ilişkin bilgilerden yararlanılarak tahmin edilmiştir. Çin, Rusya ve Brezilya'nın son yıllara ait veri eksiklikleri, bu ülkelerin Merkez Bankaları web sayfalarından veya diğer veri kaynaklarından elde edilerek giderilmiştir.

Çalışmada, ülkelerin, döviz kurları (1 ABD doları karşılığı), tüketici fiyatları endeksi, toptan eşya/üretici fiyatları/sanayi ürünleri fiyat endeksi, GSYİH miktar endeksi ve toplam istihdam miktarları kullanılmıştır. Tüm ülkeler için yıllık ortalama değerler dikkate alınmış ve endeksler 1997=100 bazına çevrilmiştir. Verilerdeki uyumsuzluk nedeniyle, Çin için sadece tüketici fiyatları endeksi kullanılmıştır. 1997-1998 döneminde, Avrupa Para Birliği üyesi ülkeler için EURO'nun dolar karşılığı, ulusal paraların EURO içindeki payları dikkate alınarak TCMB Araştırma Genel Müdürlüğü tarafından yapılan hesaplamadan alınmıştır.

3. Yöntem :

Ülkenin diğer ülkelere göre nispi pozisyonundaki değişimi gösteren Rekabet Gücü Endeksi (RGE), reel döviz kuru endeksi hesaplaması ile benzerlik göstermektedir. Reel döviz kuru hesaplamalarında, yurtiçi fiyatlar ile ticaret yapılan ülkelerin fiyatları arasındaki ilişki esas alınırken, nispi pozisyonu gösteren RGE'de, endeksin hesaplanacağı her ülke için ABD doları

¹ Bu çalışmada yer alan fikirler yazarına aittir. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının görüşlerini yansıtmaz.

² Bkz. KOTAN, 2002.

karşılığı kendi nominal döviz kuru ve yurtiçi fiyat endeksindeki değişim dikkate alınmaktadır³. Böylece, her bir ülke için ortak olarak seçilen yabancı paranın (1 ABD dolarının) satınalma gücündeki reel gelişme belirlenmektedir. Nispi pozisyondaki değişimin inceleneği ülke seçilerek, diğer ülkelerin reel satınalma güçlerini gösteren endeks seçilen ülkenin endeksine bölünerek RGE endeksleri elde edilmektedir⁴. Ülkeler itibariyle hesaplanan RGE'nin 100'ün üstünde olması, o ülkenin seçilen ülkeye göre rekabet gücü kazandığını göstermektedir. Endeks aşağıdaki denklemler aracılığıyla hesap edilmektedir;

$$SG_{nt} = E_{nt} / P_{nt} \quad (1)$$

SG : 1 ABD Dolarının Satınalma Gücü
E : 1 ABD Doları Karşılığı Yerli Para Birimi
P : Fiyat Endeksi (1997=100 Bazlı)
n : Ülkeler
t : Yıllar (1997.....2004)

$$SGE_{nt} = SG_{nt} / SG_{n1997} \quad (2)$$

SGE : 1 ABD Dolarının Satınalma Gücü Endeksi (1997=100 Bazlı)

$$RGE_{nt} = SGE_{nt} / TR-SGE_t \quad (3)$$

RGE_{nt} : Rekabet Gücü Endeksi
TR-SGE_t : Türkiye Rekabet Gücü Endeksi

Ülkenin nispi pozisyonundaki değişimi veren RGE dolaylı olarak, seçilen ülke ile diğer ülkeler arasındaki görece fiyat farklılıklarını da yansıtmaktadır. Fiyat farklılıkları yanısıra, ülkelerin işgücü verimliliklerinden kaynaklanan farklılıklar da, RGE'ye yansıtılabilir. Bu çalışmada, ülkeler itibariyle işgücü verimliliği istihdam edilen kişi başına katma değer olarak tanımlanmıştır. İşgücü verimliliği, GSYİH miktar endeksinin toplam istihdam endeksine bölünmesiyle elde edilmiştir.

$$LP_{nt} = Y_{nt} / L_{nt} \quad (4)$$

LP : İşgücü Verimlilik Endeksi (1997=100)
Y : GSYİH Miktar Endeksi (1997=100)
L : İstihdam Endeksi (1997=100)

$$SGE-LP_{nt} = SGE_{nt} * LP_{nt} \quad (5)$$

$$RGE-LP_{nt} = SGE-LP_{nt} / TR-SGE-LP_t \quad (6)$$

RGE-LP : İşgücü Verimliliği ile Düzeltilmiş Rekabet Gücü Endeksi

TR-SGE-LP : Türkiye - İşgücü Verimliliği ile Düzeltilmiş Rekabet Gücü Endeksi

Bu çalışmada, ülkeler itibariyle rekabet gücü endeksleri hem tüketici fiyatları hem de toptan eşya fiyatları endeksleri kullanılarak hesaplanmıştır.

4. Döviz Kurlarındaki Gelişim :

1997-2004 döneminde, Türkiye'nin rekabet gücündeki değişimi incelemek amacıyla, dış ticaretimizde önemli paya sahip olan veya ekonomik yapı itibariyle benzerlikler bulunan 15 ülke seçilmiştir. Türkiye dahil 16 ülkenin yerli para birimlerinin ABD doları karşısındaki değeri aşağıdaki tabloda verilmektedir.

³ Bkz. KOTAN, 2002.

⁴ Bkz. TEMEL ve diğerleri, 1995.

Ülke para birimleri, genelde, 2001-2002 dönemine kadar ABD doları karşısında nominal bazda değer kaybederken, 2003-2004 döneminde ABD doları karşısında önemli ölçüde değer kazanmışlardır. Çin ve Malezya, para birimlerini ABD dolarına bağladıklarından, bu ülkelerin para birimlerinin dolar karşısındaki değeri sabit kalmıştır. Nominal olarak, Türk lirasında 1997-2002 döneminde ABD doları karşısında önemli ölçüde değer kaybetmiş, ancak 2003 yılından itibaren değer kazanmaya başlamıştır.

Tablo : 1- 1 ABD Doları Karşılığı Ülke Parası

Ülke	Birim	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Almanya	Euro	0.891	0.892	0.939	1.085	1.064	1.063	0.886	0.816
İtalya	Euro	0.891	0.892	0.939	1.085	1.064	1.063	0.886	0.816
Fransa	Euro	0.891	0.892	0.939	1.085	1.064	1.063	0.886	0.816
İspanya	Euro	0.891	0.892	0.939	1.085	1.064	1.063	0.886	0.816
İngiltere	Pound	0.611	0.604	0.618	0.633	0.694	0.666	0.612	0.549
Yunanistan	Euro	0.891	0.892	0.939	1.085	1.064	1.063	0.886	0.816
Japonya	Yen	121.0	130.9	113.9	107.8	121.5	125.4	115.9	109.0
Rusya	Ruble	5.79	9.71	24.62	28.13	29.17	31.35	30.69	28.91
Polonya	Zloti	3.279	3.475	3.967	4.346	4.094	4.080	3.889	3.781
Çin	Yuan	8.290	8.279	8.278	8.279	8.277	8.277	8.277	8.277
G.Kore	Won	951.3	1401.4	1188.8	1131.0	1291.0	1251.1	1191.6	1162.7
Tayland	Baht	31.36	41.36	37.81	40.11	44.43	42.96	41.49	40.21
Malezya	Ringit	2.813	3.924	3.800	3.800	3.800	3.800	3.800	3.800
Brezilya	Real	1.078	1.161	1.815	1.830	2.358	2.921	3.077	2.971
ABD	Dolar	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
Türkiye	Bin TL	151.9	260.7	418.8	625.2	1255.6	1507.2	1500.9	1425.0
Bilgi İçin	1 ABD Doları Karşılığı Nominal Döviz Kuru Endeksi (1997=100)								
15 Ülke (*)		100.00	107.34	128.32	149.15	157.17	158.18	145.30	141.38
Türkiye		100.00	171.68	275.76	411.69	826.78	992.48	988.30	938.33

Kaynak: IMF, IFS November 2004 ve kendi hesaplamalarımız.

(*)Türkiye'nin dış ticaret hacmindeki payları kullanılarak ortalama olarak hesaplanmıştır.

Ülkelerin, Türkiye'nin dış ticaret hacmindeki payları kullanılarak, 1 ABD doları karşılığı nominal döviz kuru endeksleri hesaplanmıştır. 15 ülkenin 1997=100 bazlı nominal döviz kuru endeksi incelendiğinde, 2003 yılına kadar, ülke paralarının ABD dolarına karşı yılda ortalama 9.6 oranında değer kaybettiği, son iki yılda ise, yılda ortalama yüzde 5.5 oranında değer kazandığı gözlenmektedir. 1997-2002 döneminde Türk lirası ABD dolarına karşı nominal olarak yılda ortalama yüzde 58.3 oranında değer kaybederken, son iki yılda ortalama yüzde 2.8 oranında değer kazanmıştır.

5. Fiyat Gelişmeleri :

1997-2004 döneminde ülkelerin, tüketici fiyatları endeksi ile toptan eşya/üretici/sanayi ürünleri fiyat endekslerindeki değişim incelenmiştir. Karşılaştırılan ülkeler arasında, bu dönemde Türkiye en yüksek enflasyon oranına sahip ülke olmuştur. Türkiye'yi, Rusya, Brezilya ve Polonya takip etmektedir. Bu dönemde, ülkelerin toptan eşya/üretici/sanayi ürünleri fiyat endeksindeki artışlar, genelde tüketici fiyatlarındaki artışın gerisinde kalmıştır. 2004 yılında ülkelerin Türkiye'nin dış ticaret hacmi içindeki payları kullanılarak hesaplanan 1997=100 bazlı ortalama endeks değeri, tüketici fiyat endeksinde 157.9'a yükselirken, toptan eşya fiyat endeksinde 144.4 olarak gerçekleşmiştir.

1997-2004 döneminde, 15 ülkenin dış ticaret hacmi içindeki payları kullanılarak hesaplanan tüketici ve toptan eşya fiyatları endeksindeki ortalama yıllık artışlar, sırasıyla, yüzde 6.7 ve yüzde 5.4 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye için bu artışlar, sırasıyla, yüzde 46.7 ve yüzde 45.0 olmuştur.

Tablo : 2 – Fiyat Endekslerindeki Gelişmeler (1997=100)

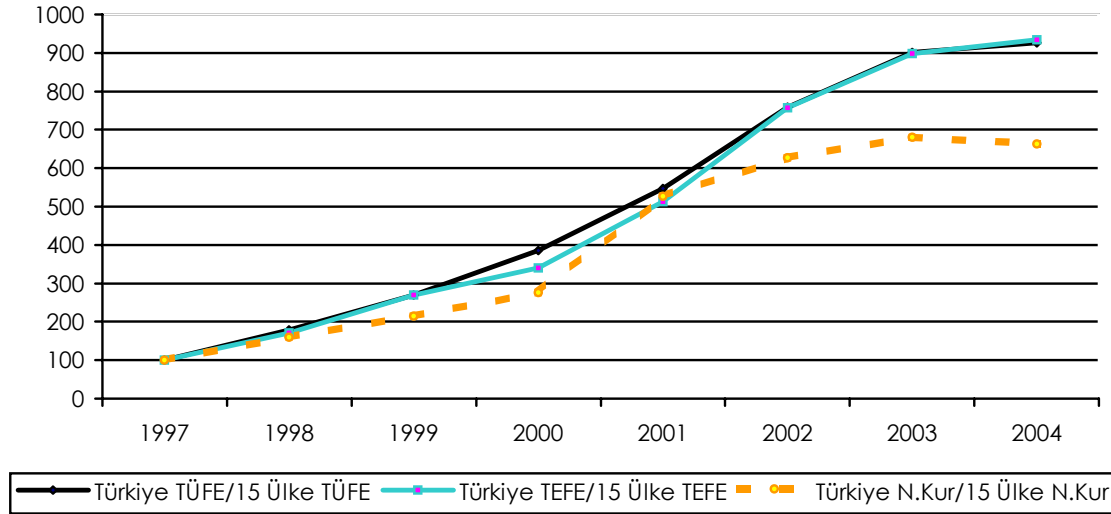
	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Tüketici Fiy.En.								
15 Ülke(*)	100.0	103.8	112.8	122.1	133.3	139.1	146.8	157.9
Türkiye	100.0	184.9	304.7	471.7	728.3	1055.7	1322.6	1462.8
Türkiye/15 Ülke	100.0	178.1	270.1	386.3	546.4	759.0	901.0	926.4
Top.Eşya F.En.								
15 Ülke(*)	100.0	100.5	112.8	117.2	125.8	127.6	135.2	144.4
Türkiye	100.0	171.7	304.7	398.4	643.8	966.5	1213.5	1348.3
Türkiye/15 Ülke	100.0	170.8	270.1	339.9	511.8	757.4	897.6	933.7

Kaynak: IMF, IFS November 2004 ve kendi hesaplamalarımız.

(*)Türkiye'nin dış ticaret hacmindeki payları kullanılarak ortalama olarak hesaplanmıştır.

Türkiye ile 15 ülke arasındaki görel fiyat farklılıkları, hem tüketici hem de toptan eşya fiyatları endeksi bazında, 1997-2002 döneminde hızla yükselirken, 2003-2004 döneminde önemli bir yavaşlama göstermiştir. Türkiye'deki enflasyon oranlarının son iki yılda hızla 15 ülke ortalamasına yaklaşması bu gelişmede etkili olmuştur. Türkiye ile 15 ülke arasındaki görel nominal döviz kuru farklılıkları ise 2002 yılından itibaren önemli ölçüde azalmış ve durağan bir yapı arz etmiştir. Özellikle son iki yılda, Türk lirasının ABD doları karşısında nominal bazda değer kazanması bunda etkili olmuştur. Ancak, görel fiyat farklılıkları ile görel nominal döviz kuru farklılıkları arasında da önemli bir açılma gözlenmiştir.

Türkiye ile 15 Ülke Arasındaki Görel Fiyat ve Nominal Kur İlişkisi

6. Büyüme, İstihdam ve İşgücü Verimliliğindeki Gelişmeler :

1997-2004 döneminde, 15 ülkenin ortalama reel GSYİH büyüme hızı yüzde 2.9 olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde, ülkeler arasında en yüksek büyüme performansını, Çin (yüzde 8.1), Rusya (yüzde 4.4), Güney Kore (yüzde 4.2), Polonya (yüzde 4.0), Yunanistan (yüzde 3.9), İspanya (yüzde 3.3), ABD (yüzde 3.3) ve Malezya (yüzde 3.2) göstermiştir. Bu dönemde, Türkiye'de ortalama reel GSYİH büyüme hızı ise yüzde 2.7 olarak gerçekleşmiştir. 1999 yılında yaşanan deprem ve 2001 krizi, Türkiye'nin ortalama büyüme performansını olumsuz etkilemiştir. Ancak, son üç yılda Türkiye'nin büyüme performansı 15 ülke ortalamasının iki katını aşmıştır. Nitekim, 2002-2004 döneminde 15 ülkenin ortalama reel GSYİH büyüme hızı yüzde 3.0 iken, Türkiye ekonomisi aynı dönemde yüzde 7.3 oranında büyümüştür.

Tablo : 3 – Büyüme, İstihdam ve İşgücü Verimliliği (1997=100)

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
GSYİH Büyümesi								
15 Ülke(*)	100.0	101.7	104.9	109.3	111.4	113.5	116.8	121.8
Türkiye	100.0	103.1	98.2	105.3	97.6	105.2	111.4	120.5
Türkiye/15 Ülke	100.0	101.4	93.6	96.3	87.6	92.7	95.4	98.9
İstihdam								
15 Ülke(*)	100.0	101.1	102.6	103.8	105.1	105.8	106.1	107.1
Türkiye	100.0	105.5	105.9	105.8	103.4	102.6	102.3	103.3
Türkiye/15 Ülke	100.0	104.4	103.2	101.9	98.4	97.0	96.4	96.5
İşgücü Verimi								
15 Ülke(*)	100.0	100.6	102.4	105.4	106.1	107.5	110.3	114.0
Türkiye	100.0	97.7	92.7	99.5	94.4	102.5	108.9	116.7
Türkiye/15 Ülke	100.0	97.1	90.5	94.4	89.0	95.3	98.7	102.4

Kaynak: IMF, IFS November 2004 ve kendi hesaplamalarımız.

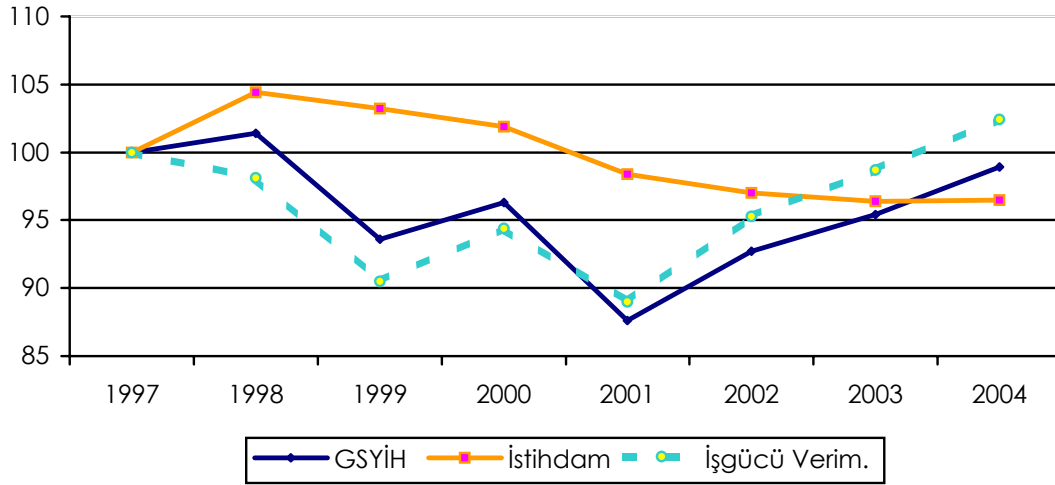
(*)Türkiye'nin dış ticaret hacmindeki payları kullanılarak ortalama olarak hesaplanmıştır.

1997-2004 döneminde, 15 ülkede istihdam hacmi yılda ortalama yüzde 1 civarında büyüme göstermiştir. 2004 yılında 1997 yılına göre, istihdam hacmi Polonya ve Japonya'da, sırasıyla, yüzde 9.1 ve yüzde 3.7 oranında daralmıştır. Bu dönemde yıllık ortalama istihdam artışı bakımından en iyi performansı, İspanya (yüzde 3.6), Brezilya (yüzde 2.8), Malezya (yüzde 2.5), Rusya (yüzde 2.0), İtalya (yüzde 1.2) ve ABD (yüzde 1.0) göstermiştir. Türkiye'de, bu dönemde ortalama istihdam artışı sınırlı kalmış ve yüzde 0.5 oranında gerçekleşmiştir. 1998 Rusya krizi sonrasında işgücü maliyetlerinin diğer ülkelere göre yüksek kalması, Türkiye'de işgücü kullanımını olumsuz etkilemiştir. Ayrıca, 2000 yılı ve sonrasında uygulanan yapısal reformlar da, başta kamu kesimi olmak üzere bazı alanlardaki atıl istihdamın azaltılmasına yol açmış, dolayısıyla istihdam hacmindeki artışı sınırlandırmıştır.

Bu çalışmada işgücü verimliliği GSYİH miktar endeksinin istihdam miktar endeksinde oranı olarak tanımlanmıştır. Diğer bir ifadeyle, işgücü verimlilik endeksi, çalışan kişi başına katma değerdeki değişimi yansıtmaktadır. 1997-2004 döneminde, 15 ülkede işgücü verimliliğindeki ortalama yıllık artış yüzde 1.9 olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde, Brezilya ve İspanya'da işgücü verimliliğinde düşüş gözlenmiştir. Yıllık ortalama işgücü verimliliğindeki artış bakımından en iyi performansı, Çin (yüzde 7.0), Polonya (yüzde 5.4), Güney Kore (yüzde 3.5), Yunanistan (yüzde 2.9), Rusya (yüzde 2.4) ve ABD (yüzde 2.2) göstermiştir. 15 ülke kapsamında bulunan Avrupa Birliği üyesi ülkeler, genelde, büyüme, istihdam ve işgücü verimliliği açısından başarılı bir performans sergileyememişlerdir. Bu dönemde, Türkiye'de ortalama işgücü verimliliğindeki artış yüzde 2.2 olarak gerçekleşmiştir. Ancak, 1997-2001 döneminde gerileyen işgücü verimliliği, son üç yılda hızlı bir artış trendine girmiş ve işgücü verimliliğindeki yıllık ortalama artış yüzde yüzde 7.3'e yükselmiştir. Son üç yılda, Türkiye'de istihdam hacminin aynı seviyede kalması bu gelişmede etkili olmuştur.

Türkiye ile 15 ülke arasındaki görece büyüme, istihdam ve işgücü verimliliğinde, 1997-2004 döneminde, önemli dalgalanmalar gözlenmiştir. 1997-2001 döneminde, büyüme ve işgücü verimliliği endeksi Türkiye aleyhine gelişmiş, diğer bir ifade ile 15 ülke büyüme ve işgücü verimliliği konusunda Türkiye'den daha iyi bir performans göstermiştir. 2002 yılından itibaren, Türkiye büyüme ve işgücü verimliliği konusunda, 15 ülkeye göre daha iyi bir performans sergilemiş ve bu ülkeler ile arasındaki aleyhteki farkı büyük ölçüde kapatmış, işgücü verimliliği konusunda 15 ülkenin performansını geçmiştir. Ancak, Türkiye ile 15 ülke arasındaki görece istihdam farklılığı, 2001 yılından itibaren aleyhe dönmüş ve bu eğilim artarak sürmüştür. Türkiye ekonomisi, 15 ülke ortalamasına göre istihdam açısından zayıf bir performans sergilemiştir. 2004 yılında, istihdam performansındaki bozulma durağanlık göstermiştir.

Türkiye ile 15 Ülke Arasındaki Görelü Büyüme, İstihdam ve İşgücü Verimliliği

7. Rekabet Gücü Endeksleri :

Bu bölümde, 15 ülkenin Türkiye'ye karşı rekabet gücündeki gelişim, yöntem bölümünde yapılan açıklamalar çerçevesinde, incelenecektir. Ülkelerin Türkiye'ye karşı rekabet gücü endeksleri hem tüketici fiyatları hem de toptan eşya/üretici/sanayi ürünleri fiyat endeksleri kullanılarak hesaplanmıştır. Ayrıca, ülkeler arasındaki işgücü verimliliği farklarını da dikkate alan rekabet gücü endekslerindeki gelişim incelenecektir. Ülkelerin rekabet gücü endekslerinin 100'ün üzerine çıkması, bu ülkelerin Türkiye'ye karşı rekabet güçlerinde artış olduğunu göstermektedir.

a) Tüketici Fiyatları Bazlı Rekabet Gücü Endeksi :

Tüketici fiyatları bazlı rekabet gücü endeksine göre, 15 ülke 1997-2004 döneminde Türkiye'ye karşı rekabet güçlerini artırmışlardır. 1997=100 bazlı ortalama rekabet gücü endeksi 1998-2000 döneminde sürekli yükseliş göstermiş, ancak nominal olarak Türk lirasının hızla değer kaybetmesinin etkisiyle 2001 yılında tekrar 100.1'e gerilemiştir. 2002-2004 döneminde, 15 ülke ile Türkiye arasında görelü fiyat farklılığı devam ederken Türk lirasının nominal bazda değerlendirilmesi, 15 ülkenin Türkiye'ye karşı rekabet güçlerinin tekrar artmasına neden olmuş ve ortalama rekabet gücü endeksi 2004 yılında 133.6'ya yükselmiştir. Tüketici fiyatları bazlı rekabet gücü endeksi, ülkelerin yurtiçi piyasadaki rekabet avantajlarını daha iyi yansıttığından Türkiye'nin ithalatı içinde 15 ülkenin payları dikkate alınarak ağırlıklandırılmıştır. Bu şekilde hesaplanan ortalama rekabet gücü endeksinin 2004 yılında ulaştığı seviye 2000 yılı endeksi değerinin üzerinde bulunmaktadır.

1997-2000 döneminde, Euronun ABD doları karşısında değer kaybetmesi, Asya ve Rusya krizinin etkileri ile, AB üyesi ülkeler, Rusya, Brezilya, Malezya, Tayland ve Güney Kore Türkiye'ye karşı rekabet güçlerini önemli ölçüde artırmışlardır. 2001 krizi sonucu, Türk lirasının hızla değer kaybetmesinin etkisiyle, İspanya, İngiltere, Yunanistan, Japonya, Polonya, Çin ve ABD'nin Türkiye'ye karşı rekabet güçleri hızla gerilemiş ve endeks değerleri 100'ün altına düşmüştür. 2002-2004 döneminde, 15 ülkenin tümü Türkiye'ye karşı rekabet güçlerini artırmışlardır. Bu dönemde, Euronun ABD doları karşısında değer kazanması nedeniyle, AB üyesi ülkelerin rekabet güçlerindeki artış daha sınırlı kalırken, Çin, Malezya, Brezilya, ABD, Japonya, Polonya, Tayland, Güney Kore ve Rusya'nın rekabet güçlerinde çok belirgin artışlar gözlenmiştir.

Tablo : 4 : Tüketici Fiyatları Bazlı Rekabet Gücü Endeksi (RGE_{cpl}, 1997=100)

Ülke	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Almanya	100.0	106.7	114.7	135.6	105.2	119.2	123.7	130.9
İtalya	100.0	105.9	112.4	131.4	101.2	113.4	115.9	121.9
Fransa	100.0	107.2	115.1	135.7	105.6	119.1	122.3	128.8
İspanya	100.0	105.9	111.8	129.6	99.0	110.3	112.3	117.6
İngiltere	100.0	102.9	106.4	109.9	91.0	103.7	116.5	118.8
Yunanistan	100.0	103.0	108.4	125.9	96.4	106.9	108.3	113.4
Japonya	100.0	115.8	103.7	102.5	89.5	112.5	131.2	144.0
Rusya	100.0	141.4	198.2	194.4	127.6	143.1	155.0	155.5
Polonya	100.0	102.1	111.5	115.0	78.9	93.2	110.9	122.0
Çin	100.0	108.4	112.9	116.7	89.0	108.4	134.7	151.2
G.Kore	100.0	147.6	127.4	122.9	103.6	118.0	136.6	150.2
Tayland	100.0	131.3	122.8	133.1	111.4	129.3	154.4	170.1
Malezya	100.0	142.7	138.1	141.0	106.9	126.7	157.9	181.5
Brezilya	100.0	112.4	171.9	167.9	155.7	214.6	248.1	264.2
ABD	100.0	106.0	106.5	106.8	78.9	94.9	116.8	132.9
15 Ülke (*)	100.0	111.1	118.7	129.7	100.1	115.1	125.3	133.6
Türkiye	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

(*) Ülkelerin Türkiye'nin ithalatı içindeki paylarına göre ağırlıklandırılmıştır.

Not: Endeks değerinin 100'ün üzerinde olması, o ülkenin Türkiye'ye karşı rekabet gücü kazandığını göstermektedir.

Tüketici fiyatları bazlı rekabet gücü endeksi, sadece görelî fiyat görelî döviz kuru farklılıklarını dikkate aldığından, ülkeler arası verimlilik farklarının önemli olduğu durumlarda, rekabet gücündeki gerçek değişimi yansıtmakta yetersiz kalmaktadır. Bu çalışmada, ülkelerarası işgücü verimlilik farklarını dikkate almak için, işgücü verimliliğine göre düzeltilmiş rekabet gücü endeksi de hesaplanmıştır.

1997-2004 döneminde, 15 ülke ortalamasına göre işgücü verimliliği Tablo:3'den de izleneceği gibi, düzenli bir artış eğilimi göstererek, 1997'de 100 olan endeks değeri 2004 yılında 114'e yükselmiştir. Bu dönemde, Türkiye'de işgücü verimliliği önemli ölçüde dalgalanma göstermiştir. Nitekim, 1997'de 100 olan işgücü verimlilik endeksi 2001 yılında 94.4 seviyesine kadar gerilemiş, 2002-2004 döneminde ise hızlı bir artış eğilimine girerek 2004 yılında 116.7'ye yükselmiştir. Dönem içinde, yıllar itibarıyla işgücü verimliliği farkının leh ve aleyhte önemli değişim göstermesi, işgücü verimliliğine göre düzeltilmiş rekabet gücü endeksinin eğilimini etkilemiştir.

1997-2004 döneminde, 15 ülkenin işgücü verimliliğine göre düzeltilmiş 1997=100 bazlı ortalama rekabet gücü endeksi, 2000 yılında 136.8'e kadar yükselmiş, 2001 yılında ise krizin etkisiyle 112.2'ye gerilemiştir. Türkiye'de 1997-2001 döneminde, işgücü verimliliğindeki gerileme 15 ülkenin Türkiye'ye karşı rekabet güçlerinin daha fazla artmasını da beraberinde getirmiştir. 2002-2004 döneminde ise, 15 ülkede işgücü verimliliğindeki yıllık ortalama artış yüzde 2.4 iken, Türkiye'de yüzde 7.3'e çıkmıştır. Bu dönemde verimlilik farkının Türkiye lehine çalışması, 15 ülkenin Türkiye'ye karşı rekabet gücünü sınırlandırmıştır. Nitekim, 2000 yılında 136.8'e yükselen 15 ülkenin ortalama rekabet gücü endeksi 2004 yılında 128.6'ya gerilemiştir. Diğer bir ifadeyle, son yıllarda Türkiye işgücü verimliliğini artırarak, görelî fiyat ve görelî döviz kuru dezavantajının bir kısmını telafi edebilmiştir.

İşgücü verimlilik farklarına göre düzeltilmiş rekabet gücü endeksi incelendiğinde de, bu dönemde bazı ülkelerin Türkiye'ye karşı önemli bir rekabet avantajı sağladıkları görülmektedir. Özellikle, Çin, Malezya, ABD, Japonya, Tayland, Brezilya ve Güney Kore bu ülkeler arasında bulunmaktadır.

**Tablo : 5 : İşgücü Verimliliğine Göre Düzeltilmiş Tüketici Fiyatları Bazlı Rekabet Gücü Endeksi
(RGE-LP_{cpi}, 1997=100)**

Ülke	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Almanya	100.0	111.2	126.5	142.6	116.9	122.9	121.4	120.8
İtalya	100.0	109.2	122.8	135.5	109.8	112.1	107.2	105.6
Fransa	100.0	113.0	130.6	148.3	121.6	126.7	123.4	125.0
İspanya	100.0	108.2	119.6	127.6	101.8	104.5	100.0	98.6
İngiltere	100.0	107.4	119.0	117.3	102.9	109.1	120.3	116.8
Yunanistan	100.0	105.5	121.5	136.7	116.1	121.0	118.0	118.7
Japonya	100.0	117.9	112.4	106.6	99.0	115.7	130.6	140.0
Rusya	100.0	130.0	195.5	200.3	141.5	148.4	159.4	157.1
Polonya	100.0	108.4	135.0	146.4	109.4	124.3	146.3	151.1
Çin	100.0	118.3	137.5	141.6	120.6	144.6	183.4	208.8
G.Kore	100.0	148.6	145.4	136.6	124.2	134.4	150.8	163.7
Tayland	100.0	124.1	127.9	131.4	121.4	132.9	156.5	167.2
Malezya	100.0	131.0	137.5	135.9	107.4	114.1	142.8	163.7
Brezilya	100.0	114.2	181.1	161.9	161.8	202.1	214.8	213.4
ABD	100.0	111.4	121.3	114.6	91.0	101.6	120.2	132.9
15 Ülke (*)	100.0	114.1	130.1	136.8	112.2	119.8	125.6	128.6
Türkiye	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

(*) Ülkelerin Türkiye'nin ithalatı içindeki paylarına göre ağırlıklandırılmıştır.

Not: Endeks değerinin 100'ün üzerinde olması, o ülkenin Türkiye'ye karşı rekabet gücü kazandığını göstermektedir.

b) Toptan Eşya Fiyatları Bazlı Rekabet Gücü Endeksi :

Bu bölümde, ülkelerin toptan eşya, üretici fiyatları veya sanayi ürünleri fiyat endeksleri kullanılarak hesaplanan rekabet gücü endeksindeki gelişim konusunda bilgi verilecektir. Ancak, veri eksikliği nedeniyle, bu endekste de Çin için tüketici fiyatları endeksi kullanılmıştır.

Toptan eşya fiyatları bazlı endeksin, uluslararası piyasalarda rekabet gücü değişiminin etkisini daha iyi yansıttığı düşünülmektedir. Bu nedenle, 15 ülkenin ortalama rekabet gücü endeksi hesaplanırken, bu ülkelerin Türkiye'nin ihracatı içindeki payları ağırlık olarak kullanılacaktır. 1997-2004 döneminde gerek 15 ülkenin gerek Türkiye'nin toptan eşya/üretici fiyatları/sanayi ürünleri fiyat endeksi genelde tüketici fiyatları endeksinin altında kalmıştır. 15 ülke ortalamasında, 1997=100 bazlı endeks Tablo:2'den de görülebileceği gibi, 2004 yılında tüketici fiyatları endeksinde 157.9 seviyesine ulaşırken, toptan eşya fiyatları endeksinde 144.4 olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde, Türkiye için bu endekslerin 2004 yılında ulaştığı seviye, sırasıyla, 1462.8 ve 1348.3'tür. İşgücü verimliliğindeki değişim, uluslararası mal fiyatları ve döviz kurlarındaki hareketler toptan eşya/üretici/sanayi ürünleri fiyat endeksi üzerinde daha etkili olurken, yurtiçi talep düzeyi, tüketim vergileri, ulaştırma ve perakende ticaret marjları tüketici fiyatlarında farklılaşmaya neden olabilmektedir. AB üyesi ülkeler, Japonya ve ABD'de toptan eşya fiyatları ile tüketici fiyatları endeksi arasındaki farklılaşma daha az iken, Rusya, Brezilya, Tayland ve Malezya'da farklılaşma önemli boyutlara ulaşmaktadır. Ayrıca, Brezilya, Tayland ve Malezya'da, genel eğilimin aksine toptan eşya fiyatları endeksi tüketici fiyatları endeksinin üzerinde seyretmektedir.

1997-2004 döneminde, 15 ülkenin toptan eşya fiyatları bazlı ortalama rekabet gücü endeksi, 1997 yılında 100 iken 2004 yılında 130.2'ye yükselmiştir. Diğer bir ifadeyle, bu ülkeler uluslararası piyasalarda Türkiye'ye karşı önemli bir rekabet gücü kazanmışlardır. 2001 yılında endeks değerinin 100'ün altına düşmesi, Türkiye'nin bu ülkelere karşı 2001 yılında rekabet gücü kazandığını göstermektedir. Ancak, bu tarihten sonra, göreceli fiyat ve döviz kuru gelişmelerinin Türkiye aleyhine olması nedeniyle, incelenen ülkelerin tümü Türkiye'ye karşı rekabet güçlerinde artış sağlamışlardır. 2002-2004 döneminde, Türkiye'ye karşı rekabet güçlerinde ortalamanın üzerinde artış sağlayan ülkeler, Çin, ABD, Japonya, Malezya, Güney Kore, Polonya, Tayland, Brezilya ve İngiltere olmuştur. AB üyesi ülkeler ve Rusya'nın rekabet gücündeki artış ortalamanın altında kalmıştır.

Tablo : 6 : Toptan Eşya Fiyatları Bazlı Rekabet Gücü Endeksi (RGE_{wpi}, 1997=100)

Ülke	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Almanya	100.0	100.6	101.9	115.8	93.2	111.2	114.9	122.4
İtalya	100.0	100.1	100.7	111.4	90.6	107.9	111.6	117.9
Fransa	100.0	101.1	102.8	115.6	94.6	113.1	118.4	124.6
İspanya	100.0	100.8	100.5	111.8	91.1	107.6	111.4	116.9
İngiltere	100.0	98.9	96.1	98.4	87.1	104.4	119.5	122.7
Yunanistan	100.0	96.5	95.0	104.7	84.8	98.5	101.5	107.1
Japonya	100.0	109.8	92.5	88.8	82.5	108.6	127.6	139.0
Rusya	100.0	156.8	238.6	188.8	132.2	159.3	170.2	174.5
Polonya	100.0	98.8	101.9	105.2	78.4	96.7	113.1	120.6
Çin	100.0	100.7	97.4	98.5	78.7	99.2	123.6	139.4
G.Kore	100.0	131.3	108.5	102.6	94.7	115.2	135.3	146.3
Tayland	100.0	117.5	107.6	111.4	96.9	115.2	134.9	145.2
Malezya	100.0	125.9	120.1	118.3	100.2	120.0	143.2	155.3
Brezilya	100.0	104.0	132.9	115.2	106.0	140.8	146.6	153.2
ABD	100.0	102.5	97.0	93.0	74.2	94.7	113.4	126.0
15 Ülke (*)	100.0	108.8	119.5	119.7	94.7	114.3	123.0	130.2
Türkiye	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

(*) Ülkelerin Türkiye'nin ihracatı içindeki paylarına göre ağırlıklandırılmıştır.

Not: Endeks değerinin 100'ün üzerinde olması, o ülkenin Türkiye'ye karşı rekabet gücü kazandığını göstermektedir.

İşgücü verimliliği ile düzeltilmiş toptan eşya fiyatları bazlı rekabet gücü endeksi de benzer eğilimleri yansıtmaktadır. Ancak, 1997-2001 döneminde görece verimlilik farklılığı Türkiye aleyhine çalışırken, 2002-2004 döneminde önemli ölçüde Türkiye lehine çalışmıştır. Diğer bir ifadeyle, son üç yılda ülkemizde sağlanan hızlı verimlilik artışı, incelenen ülkelerin rekabet güçlerindeki artışı önemli ölçüde sınırlandırmıştır. Nitekim, toptan eşya fiyatları endeksli bazlı ortalama rekabet gücü endeksi son üç yılda yüzde 37.5 oranında artarken, işgücü verimliliğine göre düzeltilmiş ortalama rekabet gücü endeksi yüzde 18.0 oranında artış göstermiştir.

Tablo : 7 - İşgücü Verimliliğine Göre Düzeltilmiş Toptan Eşya Fiyatları Bazlı Rekabet Gücü Endeksi (RGE-LP_{wpi}, 1997=100)

Ülke	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Almanya	100.0	104.7	106.7	121.8	103.5	114.7	112.7	113.1
İtalya	100.0	103.3	103.9	114.9	98.3	106.7	103.2	102.1
Fransa	100.0	106.6	108.4	126.3	108.9	120.3	119.5	120.9
İspanya	100.0	102.9	102.6	110.1	93.7	101.9	99.2	98.0
İngiltere	100.0	103.2	100.3	105.0	98.5	109.9	123.1	120.6
Yunanistan	100.0	98.9	97.4	113.7	102.1	111.6	110.6	112.1
Japonya	100.0	111.8	94.1	92.4	91.3	111.8	127.0	135.3
Rusya	100.0	144.1	219.3	194.5	146.6	165.2	175.0	176.3
Polonya	100.0	104.8	108.1	133.9	108.6	128.9	149.2	149.4
Çin	100.0	109.8	106.3	119.6	106.6	132.4	168.2	192.4
G.Kore	100.0	132.2	109.2	114.1	113.6	131.1	149.4	159.4
Tayland	100.0	111.0	101.6	110.0	105.5	118.4	138.7	142.8
Malezya	100.0	115.6	110.3	114.1	100.7	108.1	129.5	140.1
Brezilya	100.0	105.7	135.1	111.1	110.2	132.6	126.9	123.7
ABD	100.0	107.7	101.9	99.8	84.3	101.5	116.7	126.1
15 Ülke (*)	100.0	110.6	120.5	126.1	106.0	119.0	123.5	125.1
Türkiye	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

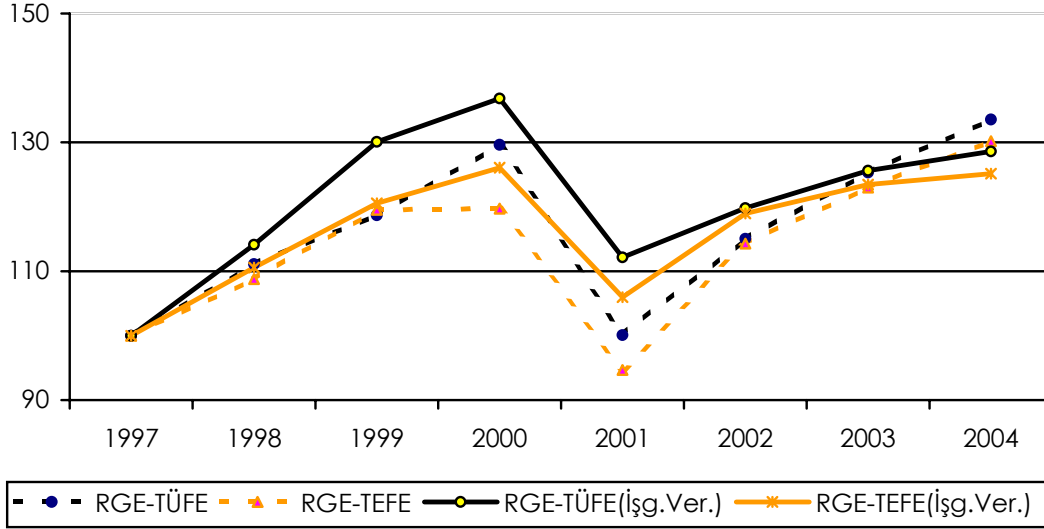
(*) Ülkelerin Türkiye'nin ihracatı içindeki paylarına göre ağırlıklandırılmıştır.

Not: Endeks değerinin 100'ün üzerinde olması, o ülkenin Türkiye'ye karşı rekabet gücü kazandığını göstermektedir.

Son üç yılda, Türkiye'ye karşı ortalamanın üzerinde rekabet gücü kazanan ülkeler, sırasıyla, Çin, ABD, Japonya, Güney Kore, Malezya, Polonya, Tayland, İngiltere ve Rusya

olmuştur. Bu ülkeler, hem tüketici hem de toptan eşya fiyatları bazlı endekslere göre Türkiye'ye karşı rekabet güçlerini artıran ülkelerdir. Bu gelişmede, son yıllarda ABD dolarının uluslararası piyasalarda değer kaybetmesi önemli bir etken olmuştur. Bu durum, başta ABD olmak üzere Çin ve Malezya gibi para birimlerini ABD dolarına bağlayan ülkelerin rekabet avantajı kazanmalarını sağlamıştır. Japonya, para biriminin değer kazanmasını önlemek amacıyla yoğun döviz müdahalesi yaparak pozisyonunu korumaya çalışırken, AB üyesi ülkeler rekabet güçlerinde zayıflama ile karşılaşmışlardır.

Ülkelerin Türkiye'ye Karşı Rekabet Gücü Endeksi (15 Ülke Ortalaması)

Not: Endeks değerinin 100'ün üzerinde olması, 15 ülkenin Türkiye'ye karşı rekabet gücü kazandığını göstermektedir.

8. Ülkelerin Türkiye'nin Dış Ticareti İçindeki Payları :

Türkiye'nin, incelenen 15 ülkeden bazıları ile güçlü ticari ilişkileri bulunmaktadır. Bu ülkelerin başında, Almanya, İtalya, Rusya, Fransa, İngiltere, ABD ve İspanya gelmektedir. İnceleme kapsamında bulunan Çin, Güney Kore, Malezya, Tayland gibi ülkeler ise ihracat pazarlarımızda önemli rakip ülkeler konumunda bulunmaktadır. Ayrıca, bu ülkeler, özellikle Çin, son yıllarda yurtiçi piyasada da rakip konumunu gittikçe güçlendirmiştir.

a) İhracat :

1997-2004 döneminde 15 ülkeye yapılan ihracatın toplam Türkiye ihracatı içindeki payı ortalama olarak yüzde 56.9 olarak gerçekleşmiştir. Bu pay, 2000 yılında yüzde 58.5 ile en yüksek seviyesine çıkmış, bu tarihten itibaren azalma eğilimine girerek 2004 yılında yüzde 55.1'e gerilemiştir. Dönem ortalaması olarak ihracatımız içinde en yüksek payı, Almanya, ABD, İngiltere, İtalya, Fransa ve Rusya almaktadır. Almanya'ya yapılan ihracatın toplam ihracatımız içindeki payı dönem boyunca sürekli azalış eğilimi göstermiş ve 1997 yılında yüzde 20 olan payı, 2004 yılında yüzde 13.9 olmuştur. Bu dönemde, ABD'nin ihracatımız içindeki payı 2000 yılında yüzde 11.3'e kadar yükselmiş, bu tarihten sonra sürekli azalarak dönem sonunda yüzde 7.7'ye inmiştir. İspanya, İngiltere, İtalya, Fransa ve Yunanistan'ın ihracatımız içindeki payı 1997 yılında yüzde 18.3 iken, 2004 yılında yüzde 28'e kadar yükselmiş, 1997 yılında yüzde 7.8 olan Rusya'nın payı ise 1998 krizinden sonra önemli ölçüde azalmış ve bu tarihten itibaren yüzde 3 civarında kalmıştır. Çin, Japonya, Güney Kore, Tayland, Malezya, Polonya ve Brezilya'nın toplam ihracatımız içindeki payı genelde fazla bir değişim göstermemiş ve dönem ortalaması olarak yüzde 2.6 civarında gerçekleşmiştir.

Tablo : 8 – Türkiye'nin Ülkelere Göre İhracatı (Milyon Dolar)

Ülke	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Almanya	5.254	5.459	5.475	5.180	5.367	5.869	7.485	8.725
İtalya	1.387	1.555	1.683	1.789	2.342	2.376	3.193	4.602
Fransa	1.163	1.305	1.570	1.657	1.895	2.135	2.826	3.662
İspanya	439	513	763	713	950	1.125	1.790	2.606
İngiltere	1.511	1.740	1.829	2.037	2.175	3.025	3.670	5.533
Yunanistan	298	370	407	438	476	590	920	1.163
Japonya	144	113	122	150	124	130	156	190
Rusya	2.057	1.348	589	644	924	1.172	1.368	1.852
Polonya	255	291	220	175	241	343	486	696
Çin	44	38	37	96	199	268	505	390
G.Kore	54	38	102	130	62	55	58	79
Tayland	66	11	12	17	37	45	109	124
Malezya	134	42	37	39	35	152	227	52
Brezilya	48	44	34	42	90	49	50	69
ABD	2.032	2.233	2.437	3.135	3.126	3.356	3.752	4.837
15 Ülke Top.	14.886	15.100	15.317	16.242	18.043	20.690	26.595	34.580
Diğer Ülkeler	11.375	11.874	11.270	11.533	13.291	15.369	20.658	28.194
Komşular(*)	2.680	2.698	2.527	2.671	3.382	3.814	6.355	9.029
Türkiye Top.	26.261	26.974	26.587	27.775	31.334	36.059	47.253	62.774

(*)Romanya, Bulgaristan, Arnavutluk, Ukrayna, Suriye, İran, İsrail, S.Arabistan, B.Arap Emirlikleri ve 2003 yılından itibaren Irak.

Türkiye'nin ihracatı, Asya ve Rusya krizlerinin de etkisiyle 1997-2000 döneminde durgunluk göstermiş ve ihracat artışı yüzde 5.8 oranında kalmıştır. Bu dönemde, ihracat artışının tamamına yakın kısmı 15 ülkeye yapılan ihracat artışından kaynaklanmıştır. 2001 krizi ve sonrasında ihracat performansında önemli bir güçlenme gözlenmektedir. 2001-2002 döneminde, yurtiçi talebin yetersizliği yanısıra Türk lirasının değer kaybetmesinin de etkisiyle, ihracat hızlı bir artış trendine girmiştir. Bu dönemde ihracat pazarlarında da bir çeşitlenme göze çarpmaktadır. Nitekim, 1997-2000 döneminde ihracat artışının tamamı incelenen 15 ülkeden kaynaklanırken, 2001-2002 döneminde ihracat artışının yüzde 53.7'si 15 ülkeden, kalan yüzde 46.3'ü ise diğer ülkelerden kaynaklanmıştır. 2003-2004 döneminde, Türk lirası nominal olarak değer kazanırken, ihracat performansındaki güçlenme artarak devam etmiştir. Bu dönemde, işgücü verimliliğindeki hızlı artış, yurtiçinde enerji maliyetlerinin büyük ölçüde sabit tutulması, ihracatçıların ucuz ithal girdi kullanımına yönelmeleri, finansman maliyetlerindeki gerileme, iç ve dış finansman imkanlarındaki artış ve yurtiçi talebin yeterince canlanmaması, rekabet gücündeki gerilemeye rağmen ihracat artışının güçlenmesine katkıda bulunmuştur. 15 ülkenin ihracat artışına katkısı bu dönemde yüzde 52 olurken, diğer ülkelerin katkısı yüzde 48'e yükselmiştir.

1997-2004 dönemi incelendiğinde, 15 ülkenin toplam ihracatımız içindeki payının 2000 yılından sonra gerilediği görülmektedir. 2000 yılı sonrasında diğer ülkelerin payında ise belirgin bir artış meydana gelmiş ve bu ülkelerin toplam ihracat içindeki payı 2000 yılında yüzde 41.5 iken, 2004 yılında yüzde 44.9'a yükselmiştir. 15 ülke dışındaki ülkelere yönelik ihracattaki olumlu performans, genelde, komşu ülkeler ile yapılan ihracattaki hızlı artış ve Irak'la olan ticaretin 2003 yılından itibaren resmi dış ticaret verilerine dahil edilmesinden kaynaklanmıştır. Türkiye, ticaret ilişkileri yanısıra, son yıllarda yatırım ilişkileri açısından da komşu ülkelerle daha sıkı işbirliğine gitmiştir. Ekonomik işbirliğinin gelişmesi, özellikle, Romanya, Bulgaristan, Arnavutluk, Ukrayna, Suriye, İran, İsrail, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Irak'a yönelik ihracatımızın 2000 yılı sonrasında hızla artmasına önemli katkıda bulunmuş ve bu ülkelerin 2000 yılında toplam ihracatımız içindeki payı yüzde 9.6 iken, bu payın 2004 yılında yüzde 14.4'e yükselmesini sağlamıştır. Rekabet gücündeki olumsuz gelişmenin etkisiyle 15 ülke ve yukarıda sayılan komşu ülkeler dışındaki ülkelere yönelik ihracatın toplam ihracatımız içindeki payları gerilerken, coğrafi yakınlık ve yatırım ilişkilerinin güçlenmesinin sağladığı avantajla Türkiye komşu ülkelere yönelik ihracatını daha hızlı artırabilmiştir.

b) İthalat :

1997-2004 döneminde 15 ülkeden yapılan ithalatın toplam ithalat içindeki payı ortalama yüzde 61.4 oranında gerçekleşmiştir. 1997 yılında yüzde 64.2 olan 15 ülkenin toplam ithalattaki payı, 2002 yılında yüzde 58.2'ye kadar geriledikten sonra, sürekli artış göstererek 2004 yılında yüzde 61.5 olmuştur. Dönem ortalaması olarak ithalatımızda en yüksek payı, Almanya, İtalya, ABD, Rusya, Fransa ve İngiltere almaktadır. Almanya, ABD, İngiltere, İtalya ve Japonya'nın ithalat içindeki payı, genelde, dönem boyunca azalış göstermiştir. Bu beş ülkenin toplam ithalat içindeki payı 1997 yılında yüzde 44.5 iken, 2004 yılında payları yüzde 31.9'a gerilemiştir. Rusya, Çin, Güney Kore, Tayland, Malezya ve Polonya'nın toplam ithalat içindeki payları genelde yükseliş eğiliminde olmuştur. 1997 yılında toplam ithalat içinde yüzde 9.4 paya sahip olan bu ülkeler, özellikle Rusya ve Çin'den yapılan ithalattaki hızlı artış sonucunda, 2004 yılında paylarını yüzde 18.7'ye yükseltmişlerdir.

Tablo : 9 – Türkiye'nin Ülkelere Göre İthalatı (Milyon Dolar)

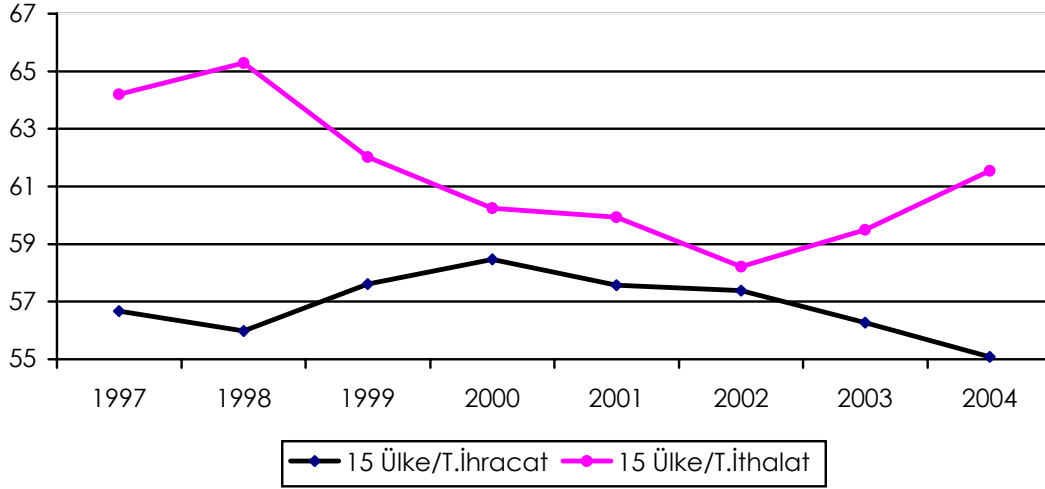
Ülke	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Almanya	8.021	7.316	5.880	7.198	5.335	7.042	9.453	12.494
İtalya	4.463	4.222	3.192	4.333	3.484	4.097	5.472	6.857
Fransa	2.967	3.034	3.127	3.532	2.284	3.053	4.164	6.198
İspanya	1.276	1.276	1.262	1.678	1.066	1.419	2.004	3.248
İngiltere	2.763	2.683	2.190	2.748	1.914	2.438	3.500	4.308
Yunanistan	431	320	288	431	266	313	428	586
Japonya	2.040	2.046	1.393	1.621	1.307	1.466	1.927	2.677
Rusya	2.174	2.155	2.374	3.887	3.436	3.892	5.451	9.009
Polonya	92	82	81	165	168	245	415	995
Çin	787	846	895	1.345	926	1.368	2.610	4.452
G.Kore	1.086	1.124	871	1.181	760	900	1.312	2.570
Tayland	133	129	151	232	152	195	292	499
Malezya	283	285	219	269	239	245	391	646
Brezilya	330	407	226	303	212	236	402	565
ABD	4.330	4.054	3.080	3.911	3.261	3.099	3.496	4.690
15 Ülke Top.	31.176	29.979	25.229	32.834	24.810	30.008	41.317	59.794
Diğer Ülkeler	17.383	15.942	15.442	21.669	16.589	21.546	28.023	37.367
Komşular(*)	4.104	3.429	3.320	4.992	4.263	5.032	6.910	10.017
Türkiye Top.	48.559	45.921	40.671	54.503	41.399	51.554	69.340	97.161

(*)Romanya, Bulgaristan, Arnavutluk, Ukrayna, Suriye, İran, İsrail, S.Arabistan, B.Arap Emirlikleri ve 2003 yılından itibaren Irak.

Rusya krizi, deprem felaketi ve Şubat krizi nedeniyle, 1998, 1999 ve 2001 yıllarında ithalatta düşüşler gözlenmiştir. Döviz kuruna dayalı programın uygulandığı 2000 yılı ile 2002-2004 döneminde ise ithalatta hızlı artışlar yaşanmıştır. Türkiye ekonomisinin son üç yılda hızlı bir büyüme sürecine girmesinin yanısıra, incelenen ülkelerin rekabet güçlerindeki artış da ithalattaki hızlanmaya katkıda bulunmuştur. Nitekim, son iki yılda ithalattaki artışın yaklaşık yüzde 65'inin 15 ülkeden yapılan ithalattan kaynaklandığı görülmektedir. Diğer ülkelerin ithalat artışına katkısı daha sınırlı kalırken, 2002 yılı sonrasında komşu ülkelere yapılan ithalat artış genel ortalamasının üstünde seyretmiştir. Son yıllarda, tüketim ve yatırım mali ithalatındaki hızlı artışın, bu gelişmede etkili olduğu düşünülmektedir.

15 Ülkenin Türkiye'nin İthalat ve İhracatı İçindeki Payları (Yüzde)

c) Dış Ticaret Dengesi ve İhracatın İthalatı Karşılama Oranları :

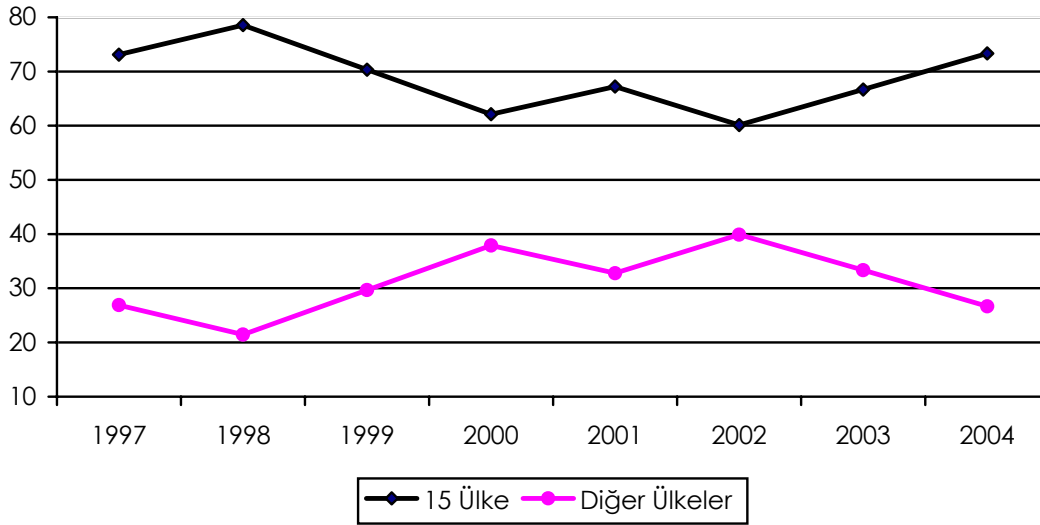
1997-2004 döneminde, Türkiye'nin dış ticaret dengesinde, genelde ithalat kaynaklı olmak üzere önemli dalgalanma gözlenmiştir. 1997 yılında 22.3 milyar dolar dış ticaret açığı verilirken, Rusya krizi ve deprem felaketinin etkisiyle büyüme hızındaki gerileme sonucunda 1998 ve 1999 yıllarında dış ticaret açığı hızla gerilemiştir. Döviz kuruna dayalı programın uygulandığı 2000 yılında, büyümenin hızlanması ve rekabet gücündeki bozulma ithalatta hızlı bir artışa neden olarak, dış ticaret açığını 26.7 milyar dolara yükseltmiştir. 2001 yılında krizin etkisiyle ithalattaki hızlı gerileme dış ticaret açığının büyük miktarda daralmasına neden olmuştur. 2002-2004 döneminde, ihracattaki olumlu performansa rağmen, ithalattaki hızlı büyüme dış ticaret açığının gittikçe artmasına yol açmıştır.

Tablo : 10 – Dış Ticaret Dengesi ve İhracat/İthalat Oranları

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Dış Ticaret Dengesi (Milyon Dolar)								
15 Ülke	-16.290	-14.879	-9.912	-16.592	-6.767	-9.318	-14.722	-25.214
Diğer Ülkeler	-6.008	-4.068	-4.172	-10.136	-3.298	-6.177	-7.365	-9.173
Komşu Ülk.	-1.424	-732	-793	-2.321	-882	-1.218	-555	-988
Diğer	-4.584	-3.336	-3.379	-7.815	-2.416	-4.959	-6.810	-8.185
Türkiye Top.	-22.298	-18.947	-14.084	-26.728	-10.065	-15.495	-22.087	-34.387
İhracat / İthalat Oranı (%)								
15 Ülke	47.75	50.37	60.71	49.47	72.72	68.95	64.37	57.83
Diğer Ülkeler	65.44	74.48	72.98	53.22	80.12	71.33	73.72	75.45
Komşu Ülk.	65.30	78.67	76.11	53.51	79.31	75.80	91.96	90.14
Diğer	65.48	73.33	72.12	53.14	80.39	69.97	67.75	70.07
Türkiye Top.	54.08	58.74	65.37	50.96	75.69	69.94	68.15	64.61

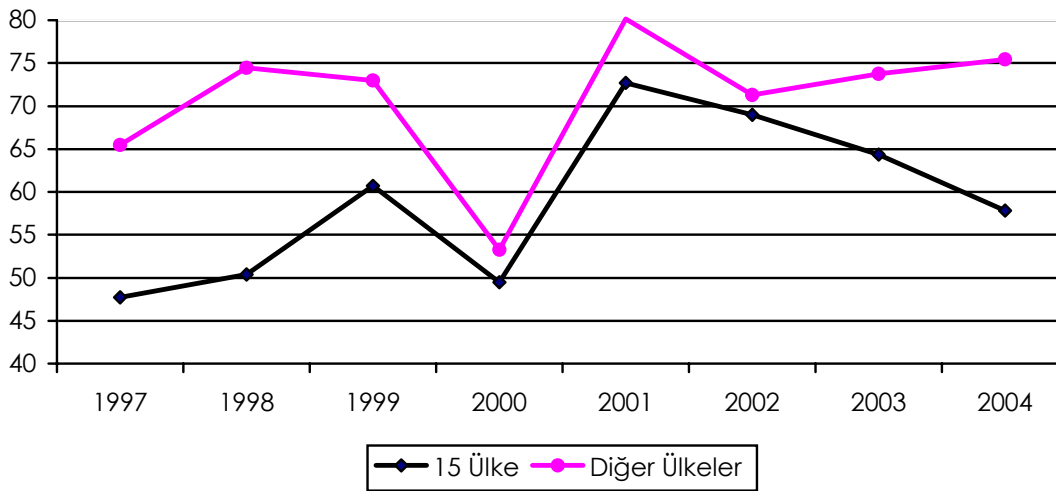
Ülke grupları itibariyle dış ticaret açığı incelendiğinde, dönem boyunca dış ticaret açığındaki dalgalanmada 15 ülkenin daha belirleyici olduğu görülmektedir. Hızlı büyüme dönemleri ve rekabet gücü kaybının arttığı yıllarda, dış finansman imkanlarındaki artışın da etkisiyle Türkiye'de tüketim ve yatırım malları ithalatının ivme kazanmasının ve bu tür ithalatın genelde 15 ülkeden yapılmasının, bu gelişmede etkili olduğu düşünülmektedir. 1997 yılında, 15 ülkenin dış ticaret açığı içindeki payı yüzde 73.1 iken, bu pay 2002 yılında yüzde 60.1'e kadar gerilemiş, ancak 2003 yılından itibaren sürekli artarak 2004 yılında yüzde 73.3'e yükselmiştir.

Ülkelerin Dış Ticaret Açığı İçindeki Payları (%)

1997-2004 döneminde ihracatın ithalatı karşılama oranında da önemli dalgalanmalar meydana gelmiştir. 1997 yılında yüzde 54.1 olan ihracatın ithalatı karşılama oranı, 2001 yılında yüzde 75.7'ye kadar yükselmiş, daha sonraki yıllarda sürekli gerileyerek 2004 yılında yüzde 64.6 olarak gerçekleşmiştir. 2002-2004 döneminde ihracatın ithalatı karşılama oranındaki gerileme 15 ülkeden kaynaklanmış, diğer ülkeler için bu oran yükselme göstermiştir. İhracatın ithalatı karşılama oranı 15 ülke için 1997 yılında yüzde 47.8 iken, 2001 yılında yüzde 72.7'ye kadar yükselmiş, 2004 yılında ise yüzde 57.8'e gerilemiştir. Son yıllarda, komşu ülkelerle ticaretin yoğunlaşması ve Irak'a yönelik dış ticaret verilerinin 2003 yılından itibaren resmi istatistiklere dahil edilmesi, diğer ülkeler grubunda ihracatın ithalatı karşılama oranını yükseltmiştir.

İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)

d) Sektörler İtibariyle İhracat ve İthalat :

1997-2004 döneminde Türkiye'nin ihracat ve ithalatının sektörel dağılımı önemli bir değişim göstermiştir. Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın (SITC-Rev.3) sektörel sınıflandırmasına göre, 1997-2002 döneminde toplam ihracatın yüzde 79.9'u sanayi ürünlerinden oluşurken, bu pay 2003-2004 döneminde yüzde 84.3'e yükselmiş, tarım ürünlerinin payı gerilerken, madencilik ürünlerinin payı hemen hemen aynı düzeyde kalmıştır. İhracat içinde en olumlu performansı ulaşım araçları sektörü göstermiş ve bu sektörün toplam ihracat içindeki payı aynı dönemde, sırasıyla, yüzde 5.5'den yüzde 11.7'ye yükselmiştir. Demir-çelik sektörünün payında da artış gözlenirken, geleneksel ihracat sektörlerimiz olan dokumacılık ürünleri ve hazır giyim sektörünün payında düşüş meydana gelmiştir.

İncelenen 15 ülkenin toplam ihracatta olduğu gibi sanayi ürünleri ihracatındaki payında da gerileme gözlenmektedir. Bu ülkelerin dokumacılık ürünleri ve hazır giyim ihracatı içindeki paylarının azalması bunda etkili olmuştur. Otomotiv sanayi, demir-çelik ve kimyasal ürünler ihracatı içinde ise 15 ülkenin payında artış meydana gelmiştir. 15 ülke grubundan AB üyesi ülkeler (Polonya hariç) ve ABD hariç tutulduğunda diğer ülkelere yapılan ihracatın bu dönemde durgunluk gösterdiği görülmektedir. Bu ülke grubunun demir-çelik ve dokumacılık ürünleri ihracatı içindeki payları artarken, genel eğilimin aksine otomotiv sanayi ürünleri ihracatının payında gerileme gözlenmektedir.

Tablo : 11 – İhracatın Sektörel Dağılımı ve Ülke Gruplarının Payları (Yüzde)

(SITC-Rev.3)	Toplam		15 Ülke / Toplam		AB Üyeleri ve ABD Hariç(*) / Toplam	
	1997-02	2003-04	1997-02	2003-04	1997-02	2003-04
TARIM ÜRÜNLERİ	15.88	10.69	48.51	49.73	8.67	9.49
MADENCİLİK	3.99	4.37	51.85	43.17	7.40	7.31
Mineral Yakıtlar	1.25	2.12	50.06	31.87	0.78	0.31
SANAYİ	79.89	84.31	59.31	57.10	5.89	5.15
Demir-Çelik	7.40	8.29	38.25	41.38	5.50	6.23
Kimyasallar	4.33	4.04	35.70	37.65	11.81	12.10
Makina ve Ulaşım Aracı	19.06	27.62	58.54	59.21	4.91	4.89
Otomotiv San.Ürün.	5.45	11.66	57.83	62.44	6.49	5.68
Dokumacılık Ürünleri	12.80	10.67	57.37	55.32	4.96	8.11
Hazır Giyim	23.94	19.43	75.89	72.74	5.32	2.21
DİĞER ÜRÜNLER	0.25	0.64	43.21	51.49	8.73	25.65
TOPLAM	100.00	100.00	57.29	55.68	6.40	5.88

(*)Japonya, Rusya, Polonya, Çin, Güney Kore, Tayland, Malezya ve Brezilya'yı kapsamaktadır.

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığıve kendi hesaplamalarımız.

1997-2004 döneminde, toplam ithalat içinde madencilik ve diğer ürünler ithalatının payı artarken, sanayi ürünleri ve tarım ürünlerinin payında gerileme gözlenmiştir. Sanayi ürünlerinin payındaki gerileme, otomotiv sanayi hariç diğer makina ve ulaşım araçları ithalatının payındaki gerilemeden kaynaklanmıştır. İhracatta olduğu gibi, toplam ithalat içinde de otomotiv sanayi ve demir-çelik ithalatının payında artış meydana gelmiştir.

2003-2004 döneminde 15 ülkeden yapılan sanayi ürünleri ithalatı hemen hemen bir önceki dönem seviyesinde kalırken, madencilik ithalatının payında belirgin bir artış gözlenmiştir. Bu durum, Rusya'dan yapılan doğalgaz ithalatındaki hızlı artıştan kaynaklanmıştır. 15 ülkeden yapılan demir-çelik, kimyasal ürünler, dokuma ve hazır giyim ithalatının payı toplam içinde azalırken, otomotiv ve diğer makina sanayi ürünleri ithalatının payı artmıştır.

İncelenen 15 ülke grubu içinde, AB üyesi ülkeler (Polonya hariç) ve ABD ile diğer ülkeler arasında önemli bir farklılaşma gözlenmektedir. Önceki bölümlerde bahsedildiği gibi, 15 ülke içinde yer alan Asya ülkeleri, Rusya, Brezilya ve Polonya'nın, AB üyesi ülkeler ve ABD'ye göre, Türkiye'ye karşı rekabet güçleri daha hızlı artış göstermişti. Bu ülkelerin rekabet güçlerindeki hızlı gelişim, toplam sanayi ürünleri ithalatımız içindeki paylarının da hızlı bir şekilde yükselmesine neden olmaktadır. 1997-2002 döneminde bu ülkelerin sanayi ürünleri ithalatı

içindeki payı yüzde 14 iken, bu pay 2003-2004 döneminde yüzde 18'e yükselmiştir. Demir-çelik ve otomotiv sanayi dışında, kimyasal ürünler, diğer makina ve ulaşım araçları, dokumacılık ürünleri ve hazır giyim ithalatında ki payları önemli oranda artış göstermiştir. AB ve ABD dışındaki ülkelerin sanayi ithalatı içindeki paylarının artması yanısıra, Rusya'dan yapılan doğalgaz ithalatındaki hızlı yükselme de, bu ülkelerin toplam ithalat içindeki paylarının son iki yılda yüzde 20.3'e çıkmasına neden olmuştur.

Tablo : 12 – İthalatın Sektörel Dağılımı ve Ülke Gruplarının Payları (Yüzde)

(SITC-Rev.3)	Toplam		15 Ülke / Toplam		AB Üyeleri ve ABD Hariç(*) / Toplam	
	1997-02	2003-04	1997-02	2003-04	1997-02	2003-04
TARIM ÜRÜNLERİ	8.45	6.88	57.60	54.90	13.13	13.55
MADENCİLİK	19.51	21.33	33.88	41.49	23.92	33.31
Mineral Yakıtlar	15.17	15.73	29.88	40.72	23.30	36.13
SANAYİ	70.58	67.64	70.21	69.78	14.02	18.01
Demir-Çelik	4.43	5.09	60.04	52.45	27.74	24.59
Kimyasallar	14.52	14.80	59.70	58.87	6.59	8.21
Makina ve Ulaşım Aracı	35.75	32.82	76.29	78.69	14.59	19.93
Otomotiv San.Ürün.	7.85	10.40	89.50	90.59	16.52	14.79
Dokuma	4.77	4.62	59.50	58.81	20.12	28.26
Hazır Giyim	0.52	0.64	78.23	66.84	15.55	27.26
DİĞER ÜRÜNLER	1.45	4.15	63.25	17.71	15.02	0.94
TOPLAM	100.00	100.00	61.65	60.56	15.90	20.25

(*)Japonya, Rusya, Polonya, Çin, Güney Kore, Tayland, Malezya ve Brezilya'yı kapsamaktadır.

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığıve kendi hesaplamalarımız.

1997-2004 döneminde sektörler itibariyle dış ticaret dengesi incelendiğinde önemli bir yapısal dönüşüm olduğu gözlenmektedir. 1997-2000 döneminde toplam dış ticaret açığının belirleyicisi sanayi sektörü iken, 2001 yılından sonra dış ticaret açığının belirleyicisi enerji ithalatının da yer aldığı madencilik sektörü olmuştur. 1997-2000 döneminde toplam dış ticaret açığı içinde sanayi sektörünün payı yüzde 65.5, madencilik sektörünün payı yüzde 36 iken, 2002-2004 döneminde bu paylar, sırasıyla, yüzde 33.3 ve yüzde 56.5 olarak gerçekleşmiştir. 2001 krizi sonrasında, madencilik sektörü dış ticaret açığı hızla artarken, sanayi sektörü ihracat performansında gözlenen olumlu gelişme gerek toplam dış ticaret açığını gerek sanayi sektörü dış ticaret açığını önemli ölçüde daraltmıştır. Makina ve ulaşım araçları sektöründe dış ticaret açığının daralması ve hazır giyim sektöründe dış ticaret fazlasının artması, sanayi sektörü dış ticaret dengesini olumlu etkilemiştir. Ancak, 2004 yılı gelişmeleri daha farklı bir görünüm arz etmektedir. Sanayi sektörü dış ticaret açığı 2004 yılında bir önceki yıla göre yüzde 124 oranında artarak 14 milyar dolara ulaşmıştır. Dış ticaret açığındaki bu yükselmeye, özellikle makina ve ulaşım araçları sektörü ile kimya sektöründe dış ticaret açığının artması ve hazır giyim sektörü dış ticaret fazlasının durağanlaşması etkili olmuştur. 2004 yılında sanayi sektörü dış ticaret açığının gelmiş olduğu seviye halen 1997 ve 2000 yılı seviyesinin altında bulunmaktadır. Bunda en büyük etken, hazır giyim sektörü dış ticaret fazlasındaki iyileşme olmuştur. Toplam dış ticaret açığına bakıldığında ise, dönem boyunca enerji ithalatındaki artış nedeniyle madencilik sektörü dış ticaret dengesi ile kimya sektörü dış ticaret dengesinin gittikçe bozulduğu görülmektedir.

15 ülke ile olan dış ticaret dengesi incelendiğinde, bu ülkelerin toplam dış ticaret açığı içinde 1997-2000 döneminde yüzde 70.3 olan payının, 2002-2004 döneminde yüzde 68.6'ya gerilediği görülmektedir. Rusya'dan yapılan doğalgaz ithalatındaki artış nedeniyle madencilik sektörü dış ticaret açığının 15 ülke toplamı içindeki payının gittikçe arttığı gözlenmektedir. 15 ülke ile olan sanayi sektörü dış ticaret dengesinde daha fazla bozulma meydana gelmiştir.1997-2000 döneminde sanayi sektörü dış ticaret açığının yüzde 88.6'sı 15 ülkeden kaynaklanırken bu oran 2002-2004 döneminde yüzde 130.9'a yükselmiştir. Diğer bir ifadeyle, Türkiye 15 ülke dışındaki ülkelerle olan sanayi ürünleri ticaretinde, 1997-2000 döneminde 6.1 milyar dolar açık verirken, 2002-2004 döneminde 7.4 milyar dolar fazla verir hale gelmiştir. Sanayi sektöründe 15 ülke ile olan dış ticaret açığı 2004 yılında 17.1 milyar dolar ile en yüksek seviyesine ulaşmıştır.

Tablo : 13 – Sektörel Dış Ticaret Dengesi (Milyon Dolar)

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Türkiye Toplamı								
TARIM ÜRÜNLERİ	544	731	1.043	-301	1.270	57	-8	450
MADENCİLİK	-7.426	-5.555	-6.056	-10.525	-8.623	-10.159	-13.237	-17.274
Mineral Yakıtlar	-5.871	-4.247	-5.039	-9.200	-7.895	-8.512	-10.595	-12.992
SANAYİ	-15.227	-13.873	-8.894	-15.783	-1.492	-3.736	-6.237	-13.969
Demir-Çelik	-86	-405	172	-558	696	633	60	666
Kimyasallar	-5.307	-5.427	-5.168	-6.172	-4.876	-6.386	-8.534	-11.590
Makina +Ulaş.Ar	-15.278	-14.140	-10.341	-14.768	-5.548	-6.977	-9.139	-15.400
Otomotiv San.	-3.657	-3.230	-1.865	-4.322	209	380	-1.281	-3.413
Dokuma	1.028	1.240	1.571	1.570	2.022	1.424	1.821	2.252
Hazır Giyim	6.464	6.831	6.308	6.322	6.422	7.810	9.539	10.515
DİĞER ÜRÜNLER	-189	-251	-177	-119	-1.219	-1.657	-2.606	-3.594
TOPLAM	-22.298	-18.947	-14.084	-26.728	-10.065	-15.495	-22.087	-34.388
15 Ülke								
TARIM ÜRÜNLERİ	-55	51	261	-703	214	-268	-393	50
MADENCİLİK	-1.987	-1.817	-1.877	-3.205	-2.813	-3.446	-4.978	-7.753
Mineral Yakıtlar	-1.239	-1.162	-1.457	-2.784	-2.571	-2.805	-3.963	-5.957
SANAYİ	-14.093	-12.879	-8.138	-12.559	-3.788	-5.287	-8.933	-17.117
Demir-Çelik	-693	-707	-325	-684	-97	20	-441	-140
Kimyasallar	-3.621	-3.615	-3.432	-3.857	-3.119	-4.032	-5.433	-7.325
Makina +Ulaş.Ar	-12.973	-11.849	-8.172	-11.578	-5.686	-6.800	-9.499	-15.837
Otomotiv San.	-3.617	-3.323	-1.981	-4.000	-357	-550	-2.589	-5.308
Dokuma	461	571	829	883	1.179	927	1.073	874
Hazır Giyim	4.972	4.953	4.667	4.942	4.976	5.924	7.016	7.637
DİĞER ÜRÜNLER	-154	-233	-161	-123	-379	-316	-419	-395
TOPLAM	-16.289	-14.877	-9.916	-16.591	-6.766	-9.317	-14.723	-25.215

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı ve kendi hesaplamamız.

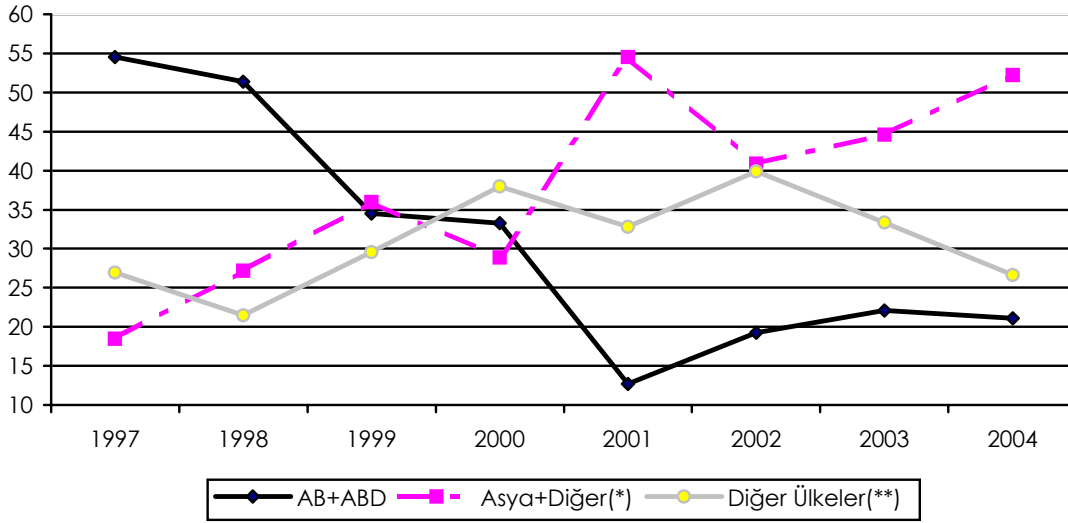
15 Ülke grubu içinde AB üyesi(Polonya hariç) ülkeler ve ABD dışındaki ülkelerin 1997-2004 döneminde toplam dış ticaret açığı içindeki payları daha hızlı bir artış göstermektedir. 1997-2000 döneminde bu ülkelerin toplam dış ticaret açığı içindeki payları yüzde 27.6 iken, bu pay 2002-2004 döneminde yüzde 45.9'a çıkmıştır. Bu artış, genelde bu ülkelere yönelik ihracat performansının zayıflığı yanısıra bu ülkelere yapılan ithalattaki hızlı artış ve Rusya'dan yapılan doğalgaz ithalatındaki yükselmeden kaynaklanmaktadır. Sanayi sektörü dış ticaret dengesinde bu ülkelerin payında daha radikal bir değişim gözlenmektedir. 1997-2000 döneminde sanayi sektörü dış ticaret açığı içindeki payları yüzde 27.4 iken, bu pay 2002-2004 döneminde yüzde 81.4'e çıkmıştır.

Dış ticaret açığının zirveye çıktığı 2000 ve 2004 yıllarının sektörler ve ülke grupları itibariyle karşılaştırılması ilginç sonuçlara işaret etmektedir. 2000 yılında 26.7 milyar dolar olan toplam dış ticaret açığı 2004 yılında 34.4 milyar dolara yükselmiştir. Bu dönemde sanayi sektörü dış ticaret açığı 15.8 milyar dolardan 14.0 milyar dolara gerilerken, enerji ithalatındaki artış nedeniyle madencilik sektörü dış ticaret dengesi açığı 10.5 milyar dolardan 17.3 milyar dolara yükselmiştir. Tarım sektöründe dış ticaret dengesi fazlaya dönüşürken, diğer ürünlerde dış ticaret dengesi önemli ölçüde bozulmuştur (Tablo:13).

Bu yıllarda ülke grupları ile olan dış ticaret dengesinde daha radikal bir değişim gözlenmiştir. 15 Ülke ile olan dış ticarete 2000 yılında 16.6 milyar dolar olan açık, 2004 yılında 25.2 milyar dolara yükselmiştir. 15 Ülke dışındaki ülkelerle olan dış ticaretimizdeki açık ise 10.1 milyar dolardan 9.2 milyar dolara gerilemiştir. Benzer şekilde 15 Ülke grubu içinde yer alan AB üyesi (Polonya hariç) ülkeler ve ABD ile olan dış ticaret dengesinde de iyileşme gözlenmiş ve dış ticaret açığı 8.9 milyar dolardan 7.3 milyar dolara inmiştir. 15 Ülke grubu içinde yer alan Rusya, Japonya, Çin, Güney Kore, Malezya, Tayland, Polonya ve Brezilya ile olan dış ticaret açığımız ise bu yıllarda hızla artmış ve 7.7 milyar dolardan 18 milyar dolara çıkmıştır. Dış ticaret açığındaki bu hızlı artışta, Rusya'dan yapılan enerji ithalatının 2.2 milyar dolardan 5.6 milyar dolara yükselmesi de önemli bir etken olmuştur.

2000 yılına göre 2004 yılında sanayi sektörü dış ticaret açığında düşüş olmasına karşın ülke grupları itibariyle farklı eğilimler söz konusudur. 15 ülke grubunda sanayi sektörü dış ticaret açığı 2000 yılında 12.6 milyar dolar iken 2004 yılında 17.1 milyar dolara yükselmiştir. 15 ülke dışında kalan ülkelerle olan sanayi ürünleri ticaretinde, 2000 yılında 3.2 milyar dolar açık verilirken, 2004 yılında 3.1 milyar dolar dış ticaret fazlası verilmiştir. Sanayi ürünleri dış ticaret dengesindeki benzer iyileşme daha sınırlı olarak AB üyesi(Polonya hariç) ülkeler ile ABD'de de gözlenmektedir. 2000 yılında sanayi sektörü dış ticaretinde bu ülkelere karşı 7.9 milyar dolar açık verilirken, 2004 yılında açık 6.6 milyar dolara gerilemiştir. Bu dönemde, toplam dış ticaret dengesinde olduğu gibi sanayi ürünleri dış ticaret dengesindeki bozulma da Rusya, Japonya, Çin, Güney Kore, Malezya, Tayland, Polonya ve Brezilya'nın bulunduğu gruptan gelmektedir. Bu ülkelerle olan sanayi sektörü dış ticaretinde 2000 yılında 4.7 milyar dolar olan açık 2004 yılında 10.5 milyar dolara yükselmiştir. Dış ticaret dengesindeki bozulmanın temel kaynağı, gittikçe artan enerji ithalatı yanısıra bu ülke gruplarından yapılan ithalatın ihracata göre önemli ölçüde hızlı artmasıdır.

Toplam Dış Ticaret Açığı İçinde Ülke Gruplarının Payları (Yüzde)

(*) Japonya, Çin, Güney Kore, Malezya, Tayland, Rusya, Polonya ve Brezilya.

(**) 15 ülke dışında kalan ülkeleri kapsamaktadır.

9. Sonuç ve Değerlendirme :

Bu çalışmada, 1997-2004 döneminde 15 ülkenin Türkiye'ye karşı rekabet gücündeki gelişim incelenmiştir. Ülkelerarası görelî fiyat ve döviz kuru farklılıkları yanısıra, görelî işgücü verimliliğini de dikkate alan rekabet gücü endeksleri hesaplanmıştır. Ayrıca, bu dönemde ülkelere göre dış ticaretin yapısındaki değişim de incelenmiştir. Çalışmadan elde edilen bulguları şu şekilde özetleyebiliriz ;

1. Görelî fiyat ve görelî döviz kuru farklılıklarını dikkate alan rekabet gücü endeksine göre, 15 ülke 1997-2004 döneminde Türkiye'ye karşı rekabet güçlerini artırmışlardır. 15 ülkenin 1997=100 bazlı rekabet gücü endeksi, 2004 yılında tüketici fiyatlarına göre 133.6'ya, toptan eşya fiyatlarına göre 130.2'ye yükselmiştir. Her iki fiyat endeksine göre de, 15 ülke Türkiye'ye karşı en yüksek rekabet gücüne 2004 yılında ulaşmıştır.

2. İşgücü verimlilik farklarına göre düzeltilmiş rekabet gücü endeksleri dönem içinde farklı bir eğilim göstermiştir. Türkiye ile 15 ülke arasındaki görelî işgücü verimliliği farkı 1997-2001 döneminde Türkiye aleyhine seyrederken, 2002-2004 döneminde önemli ölçüde Türkiye lehine gelişim göstermiştir. Diğer bir ifadeyle, 1997-2001 döneminde 15 ülkenin aksine Türkiye'de işgücü verimliliği gerilerken, 2002-2004 döneminde işgücü verimliliğindeki ortalama yıllık artış 15

Ülkede yüzde 2.4, Türkiye'de ise yüzde 7.3 olmuştur. Böylece, Türkiye son yıllarda işgücü verimliliğini artırarak, görelî fiyat ve görelî döviz kuru dezavantajının bir kısmını telafi edebilmiştir. 15 ülkenin 1997=100 bazlı işgücü verimlilik farklarına göre düzeltilmiş rekabet gücü endeksi, 2004 yılında tüketici fiyatlarına göre 128.6, toptan eşya fiyatlarına göre 125.1 olmuştur. Her iki endekse göre de, 15 ülkenin Türkiye'ye karşı rekabet güçleri halen 2000 yılı seviyesinin gerisinde bulunmaktadır.

3. Türkiye, bu dönemde 15 ülkeye göre GSYİH büyümesi ve istihdam açısından daha düşük bir performans göstermiştir. Son üç yılda, büyüme performansı 15 ülkeye göre daha olumlu bir gelişme göstermesine karşın, istihdam bakımından olumsuzluk devam etmektedir. İşgücü verimliliğindeki hızlı artış da, büyümeye rağmen istihdam seviyesinin artmamasından kaynaklanmıştır.

4. Uluslararası piyasalar ve ihracat açısından, toptan eşya fiyatları bazlı endeksin rekabet gücünü daha iyi yansıttığı düşünülmektedir. İşgücü verimliliğine göre düzeltilmiş toptan eşya fiyatları bazlı rekabet gücü endeksi, son üç yılda, Çin, ABD, Japonya, Güney Kore, Malezya, Polonya, Tayland, İngiltere ve Rusya'da ortalamanın üstünde artış göstermiştir. Diğer bir ifadeyle, bu ülkeler uluslararası piyasalar ve ihracat pazarlarımızda Türkiye'ye karşı önemli bir rekabet avantajı kazanmışlardır.

5. Tüketici fiyatları bazlı rekabet gücü endeksinin, ithalat ve yerli üreticilerin iç piyasadaki rekabet güçlerini incelemek açısından daha uygun olduğu düşünülmektedir. Bu endekse göre de, son üç yılda, Çin, ABD, Japonya, Malezya, Güney Kore, Polonya, Brezilya ve İngiltere'nin ithalat ve iç piyasadaki rekabet güçlerini önemli ölçüde artırdıkları görülmektedir.

6. 1997-2004 döneminde, Türkiye'nin 15 ülke ile dış ticareti incelendiğinde, özellikle son üç yılda belirgin bir eğilim dikkati çekmektedir. 2001 yılı sonrasında, Türkiye'nin bu ülkelere yönelik ihracatının ve bu ülkelere yaptığı ithalatın hızlı bir artış temposuna girdiği gözlenmektedir. Son üç yılda, 15 ülkenin toplam ihracatımız içindeki payları gerilerken, toplam ithalatımız içindeki payları da önemli ölçüde artmıştır. Bu durum, 15 ülke ile olan dış ticaret dengesinin büyük miktarda açık vermesine ve ihracat/ithalat oranının hızla gerilemesine neden olmaktadır.

7. Son üç yılda, işgücü verimliliğine göre düzeltilmiş endekslere göre 15 ülke Türkiye'ye karşı rekabet güçlerini artırmalarına karşın, Türkiye'nin ihracat performansı güçlenerek devam etmiştir. Bu olumlu gelişmede, yurtiçinde enerji maliyetlerinin büyük ölçüde sabit tutulması, ihracatçıların ucuz ithal girdi kullanımına yönelmeleri, finansman maliyetlerindeki gerileme, iç ve dış finansman imkanlarındaki artış ve yurtiçi talepte genel bir canlanma gözlenmemesi etkili olmuştur. Ayrıca, son yıllarda komşu ülkelerle olan ticari ilişkilerdeki hızlı gelişme ve 2003 yılından itibaren Irak'a yapılan ihracatın resmi dış ticaret istatistiklerine yansıtılması da ihracat performansını olumlu etkilemiştir. Diğer bir ifadeyle, komşu ülkelerin sağladığı coğrafi avantaj ve yatırım ilişkilerinin güçlenmesi de rekabet gücü dezavantajını kısmen telafi etmiştir.

8. 2002-2004 döneminde büyümenin hızlanması, talebin özel sabit sermaye yatırımı ve dayanıklı tüketim mallarına yönelik harcama artışlarına dayalı bir yapı göstermesi ve rekabet gücü kaybı, ithalatın hızlı artışını da beraberinde getirmiştir. İthalat içinde yatırım ve tüketim mallarının payındaki artış, 15 ülkenin toplam ithalatımız içindeki paylarının da yükselmesinde etkili olmuştur. Rekabet gücü kaybı yanısıra, dış finansman maliyetlerindeki gerileme ve dış finansman imkanlarındaki artışın, ithalattaki hızlanmada önemli bir etken olduğu düşünülmektedir.

9. İhracat açısından bakıldığında, bugüne kadar görelî fiyat ve görelî döviz kuru farklılığından kaynaklanan rekabet gücü kaybının, işgücü verimliliğindeki artış, finansman maliyetlerindeki gerileme gibi unsurlarla kısmen telafi edilebildiği görülmektedir. Ancak, ithalat açısından durum daha farklı bir görünüm arz etmektedir. 1997-2004 dönemine bir bütün olarak bakıldığında, dış ticaret ve cari işlemler dengesinde gözlenen dalgalanmaların temel kaynağının ithalat olduğu görülmektedir. Gerek üretim gerek ihracat yapımız incelendiğinde,

son yıllarda rekabet gücü kaybının da etkisiyle ithalata bağımlılığın önemli ölçüde arttığı gözlenmektedir. Bu durum, dış ticaret açığının dolayısıyla cari işlemler dengesi açığının kontrolünü önemli ölçüde güçleştirmektedir. Özellikle, uluslararası likiditenin bol olduğu bir ortamda dış finansman imkanlarındaki artış ve bunun döviz kuru üzerindeki etkisi ithalatın yavaşlatılmasını daha da zorlaştırmaktadır.

10. İncelenen dönemde sektörler itibariyle dış ticaret dengesine bakıldığında, enerji ithalatı (özellikle doğalgaz) nedeniyle madencilik sektörü dış ticaret dengesinde çok ciddi bir bozulma görülmektedir. Kimyasal ürünler sanayii de benzer bir eğilime sahiptir. Büyümenin hızlandığı dönemlerde makina ve ulaşım araçları sektörü dış ticaret dengesinde de önemli bir bozulma meydana gelmektedir. Hazır giyim ve dokumacılık sektöründe sağlanan dış ticaret fazlası ise son yıllarda dış ticaret dengesinin daha fazla bozulmasını engellemiştir.

11. Ülke grupları itibariyle dış ticaret dengesi incelendiğinde, 2001 krizi sonrasında Türkiye 15 ülke grubu dışında kalan ülkelere karşı sanayi sektöründe dış ticaret fazlası vermeye başlamıştır. 1997-2004 döneminde AB ve ABD'nin dış ticaret açığımız içindeki paylarında da bir gerileme gözlenmektedir. Ancak, Türkiye Çin başta olmak üzere Asya ülkelerine karşı gittikçe artan oranda dış ticaret açığı vermektedir. Çin'e yönelik tekstil kotalarının kaldırılmasının, sürekli dış ticaret fazlası verdiğimiz hazır giyim ve dokumacılık sektöründeki dış ticaret fazlasını zaman içinde daraltacağı ve toplam dış ticaret açığını olumsuz etkileyeceği tahmin edilmektedir. Nitekim, 2005 yılı başından itibaren, özellikle Çin'den yapılan tekstil ve deri ürünleri ithalatına yönelik olarak Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından "Gözetim ve denetim" uygulamaları yürürlüğe konularak ithalat artışı sınırlandırılmaya çalışılmaktadır.

Sonuç olarak, 15 ülkenin Türkiye'ye karşı rekabet güçlerindeki artışın zaman içinde bu ülkelere yönelik ihracatımız ve uluslararası piyasalardaki pozisyonumuz açısından bazı olumsuzluklara neden olabileceği düşünülmektedir. Ancak, asıl olumsuz etkinin iç piyasada gözleneceği ve finansman kolaylıklarının yaygınlaşması ile birlikte ithalat penetrasyon oranının gittikçe artacağı tahmin edilmektedir. Bu durumun, dış ticaret açığını olumsuz etkileyeceği ve işgücü piyasasındaki dengesizliklerin sürmesine neden olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR :

1. KOTAN Zelal, "Uluslararası Rekabet Gücü Göstergeleri Türkiye Örneği", TCMB Araştırma Genel Müdürlüğü Çalışma Raporu, 30 Ocak 2002.
2. TEMEL Adil, TANRIKULU Kenan, YENER Nihal ve YALÇIN Cihan, "Türk Ekonomisi'nin Rekabet Gücündeki Gelişmeler", DPT Müsteşarlığı EMSA Genel Müdürlüğü, Temmuz 1995.
3. IMF, "International Financial Statistics", November 2004.
4. DİE, "Dış Ticaret İstatistikleri Bülteni", Kasım 2004.
5. Dış Ticaret Müsteşarlığı, "Dış Ticaret İstatistikleri", <http://www.dtm.gov.tr>.
6. YÜKSELER Zafer, "Özel İmalat Sanayiinde Verimlilik ve Rekabet Gücü Göstergeleri (1997-2003)", Yayınlanmamış Çalışma, Mayıs 2004.
7. YÜKSELER Zafer, "1975-2003 Döneminde Ödemeler Dengesi ve Finansman Yapısındaki Değişim ve Ekonomiye Etkileri", Yayınlanmamış Çalışma, Nisan 2004.